

Михальчук Н. О.,

Рівненський державний гуманітарний університет, м.Рівне

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗУМІННЯ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ФІЛІПА МОРЕНА ФРЕНО

У статті окреслено основні лінгвістичні особливості поезії американського романтизму на прикладі «Дикої жимолості» Філіпа Френо. Охарактеризовано типові особливості поезії американського романтизму на прикладі «Індіанського кладовища» Ф.Френо. Сформульовано психологічні механізми розуміння особистістю поетичних текстів даного поета.

Ключові слова: лінгвістичні особливості, поезія американського романтизму, психологічні механізми розуміння особистістю поетичних текстів.

В статье описаны основные лингвистические особенности поэзии американского романтизма на примере «Дикой жимолости» Филиппа Френо. Дана характеристика типичным особенностям поэзии американского романтизма на примере «Индийского кладбища» Ф.Френо. Сформулированы психологические механизмы понимания личностью поэтических текстов данного поэта.

Ключевые слова: лингвистические особенности, поэзия американского романтизма, психологические механизмы понимания личностью поэтических текстов.

In this article the main linguistic peculiarities of the poetry of American romanticism using as an example «The wilde honeysuckle» by Philip Freno were described. The typical peculiarities of the poetry of American romanticism using as an example «The Indian Burying Ground» by Ph.Freno were characterized. Psychological mechanisms of understanding poetic texts by Ph.Freno were determined.

Key words: linguistic peculiarities, the poetry of American romanticism, mechanisms of understanding poetic texts by the person.

Поняття аналізу та інтерпретації поетичного тексту є надзвичайно складними та багатоаспектними як з точки зору філології, також і з огляду на проблему психологічних механізмів розуміння поезії особистістю. Специфічною характеристикою саме поетичного твору є його семантичне значення, полісемантичність, метафоричність, що й зумовлює множинність інтерпретацій поезії. Адже, мова поетичного тексту існує за законами, відмінними від законів природної мови, тому у поезії виокремлюються особливі механізми породження художніх смислів. Слова в поетичному тексті, завдяки особливим законам побудови поезії в цілому, вміщують в себе додатковий зміст, конотації, асоціації. Гра прямого і переносного значення породжує як естетичний, так і експресивний ефекти художнього тексту, що впливає на образність та експресивність, виразність поезії. Дослідження ж лінгвістичних особливостей художніх текстів, в даному випадку – поезії, дає можливість зрозуміти характер мовних засобів, які використовуються автором, та особливості їхнього зв'язку із сучасними нормами мови та літератури, а також зробити висновок щодо мовних, культурних реалій, які висвітлюють спосіб життя даного суспільства, країни, національний менталітет та морально-етичні цінності нації, етносу, народу тощо.

Не дивлячись на те, що досить багато наукових праць присвячено особливостям аналізу та інтерпретації поетичних творів, прикладний аспект розуміння поезії, що стосується, зокрема, поетичних творів сучасного американського романтизму, не знайшов свого достатнього висвітлення в літературі. Тому **метою** даної статті є проаналізувати лінгвістичні особливості на малодослідженому матеріалі поезії Філіпа Морена Френо, який є представником американського романтизму.

Отже, **завданнями** нашої статті є:

1. Окреслити основні лінгвістичні особливості поезії американського романтизму на прикладі «Дикої жимолості» Філіпа Френо.

2. Охарактеризувати типові особливості поезії американського романтизму на прикладі «Індіанського кладовища» Ф.Френо.

3. Сформульовано психологічні механізми розуміння особистістю поетичних текстів даного поета.

Філіп Френо (1752 – 1832) – перший серед багатьох інших поетів кінця XVIII – початку XIX століття, який у своїх віршах піднімає тему долі індіанців, зображує незрівнянне багатство природи континенту, любов та повагу до неї, побут і світобачення аборигенів, акцентує увагу читача на міцному національному почутті гордості, описуючи життя корінних мешканців Північної Америки. Ці мотиви знайшли своє відображення у таких творах поета: «Красоти Санта-Круса» («The Beauties of Santa Cruz», 1776), «Дім ночі» («The House of Night», 1779), «Індіанське кладовище» («The Indian Burying Ground», 1788), «Дика Жимолость» («The wilde honeysuckle», 1784). Літературознавець Ф.М.Марш називає поему «Дім ночі» «першою нотою романтизму у США» [1, с. 67]. Щодо естетичних поглядів митця, то він був послідовником Ж.-Ж.Руссо, і так само відстоював суверенні права народу, боротьбу за оригінальну літературу Нового Світу. Ця тематика присутня і в поезії Ф.Френо «Літературний імпорт» (1788).

У поезії «Дика жимолость» (1784) особливе місце займає природа. Образ природи у творі має також і дещо метафоричне значення. Поет був першим, хто ввів цю тематику в американську літературу ще до виникнення явища американського романтизму. «Дика жимолость» – яскравий зразок пейзажної та філософської лірики автора. Поет зображає красу квітки, захоплюється її спокоєм, таємничістю і природою, яка цю квітку «породила». Ця поезія – одна з ранніх робіт автора, які знаменували народження нової національної американської

літератури. В кожному рядку відчувається сформований романтичний світогляд Френо, його віра у природу, сентиментальність тощо. Автор у вірші піднімає одне з вічних філософських питань – питання скінченності всього на Землі.

Поезія складається із 4 строф, написана в розмірі чотиристопного ямба перехресним римуванням (*схема: а б а б*). Кожна із чотирьох строф закінчується лаконічним римованим двовіршем з чітко вираженою думкою. Такі двовірші є висновком до кожної строфи й мають ознаки афористичності. Перші чотири рядки лише описують квітку, останні два – показують її подальшу долю. Синтаксичні особливості поезії достатньо точно проаналізовані Ф.М.Маршем. Критик виділяє специфічні мікротеми кожної строфи та кожного окремого речення з твору, зазначаючи при цьому, що чотири строфи символізують етапи життя людини. Перша строфа описує життя людини в утробі, де вона є цілком захищеною. В межах другої строфи окреслюється дитинство, яке поки-що перебуває в тіні від зла і вульгарності. У третій строфі Ф.Френо зображає старіння людини і натякає на неминучості її подальшої долі. У четвертій строфі людина помирає і не залишає сліду по собі на Землі. Як життя рослини, так і життя людини спливає непомітно і, яким би квітучим воно не було на своєму початку, перед обличчям смерті всі люди є однаковими [1, с. 94]. Отже, в даному разі Ф.Френо застосовує прийом синтаксичного прихованого паралелізму. Як відомо, паралелізм в літературі виявляється у симетрії, в синтаксичній побудові паралельних поетичних рядків, супроводжується образним зіставленням виражених у них думок (в даному випадку – між життям природи і фрагментами людського життя). Використання Філіпом Френо паралелізму створює настрій фольклорності в поезії та надає їй особливого ліризму.

У більшості випадків в поетичному творі спостерігаємо безсполучниковий зв'язок:

«Hid in this silent, dull retreat,
Untouched thy honied blossoms blow,
Unseen thy little branches greet:
No roving foot shall crush thee here,
No busy hand provoke a tear».

Сполучники використані автором у другій строфі:

«*And* planted here the guardian shade,
And sent soft waters murmuring by;
Thus quietly thy summer goes», а також у четвертій:
«*If* nothing once, you nothing lose,
For when you die you are the same».

За метою висловлювання речення в даному вірші є розповідними, за структурою – переважають складно-сурядні речення (яскравим прикладом є двовірші в кінці строф).

Типовим для літератури просвітництва та романтизму є використання допоміжних дієслів у стверджувальних розповідних реченнях. Так, Філіп Френо з метою наголошення на правильності та правдивості своєї думки теж застосовує у вірші ці допоміжні дієслова: «Fair flower, that *dost* so comely grow». «The flowers that *did* in Eden bloom». Використання таких дієслів виконує смислову функцію. Тобто, в тексті наголошено, що навіть якщо квіти *діусно* цвіли в Едемському саду, все одно їхня краса та їхнє життя безсилі перед смертю.

У другій та четвертій строфі для досягнення правильного римування автор використовує інверсію:

«By Nature's self in white arrayed».
«Thus quietly thy summer goes,
Thy days declining to repose».
«From morning suns and evening dews
At first thy little being came».

Варто звернути увагу на написання слова «Природа». Філіп Френо возвеличує природу, асоціює її як вищу силу, тому у поезії це слово пишеться з великої літери. Таку стилістичну фігуру О.Галич називає асоціонімом [2, с. 221]. Здійснюючи фонетичний аналіз поезії, бачимо, що ритміка вірша вимагає використання у третій строфі лінгвістичної синкопи, тобто випадання звука чи групи звуків у слові, в даному випадку – у слові *flowers*:

«They died – nor were those *flowers* more gay
The *flowers* that did in Eden bloom».

Згідно з транскрипцією вимова даного іменника є такою: /flaʊəs/, проте у поезії для збереження ритміки ямба ненаголошені звуки не вимовляються: /fla:s/.

Здійснивши морфологічний аналіз поезії, бачимо, що автор не надає переваги якійсь певній частині мови, що є типовим для митців більш пізнього літературного періоду. Для Ф.Френо головним є передати свій емоційний стан, висловити думки відносно скінченності буття на землі. В описах поет вміло оперує прикметниками та прислівниками, досить часто використовує дієприкметникові звороти: *comely, quietly, un pitying, fair, silent, dull, honied, little, roving, busy, vulgar, white, soft, gay, frail, Hid in this silent, dull retreat; Untouched thy honied blossoms; Unseen thy little branches, declining to repose* etc. Використання великої кількості прикметників та зворотів робить лексику емоційно забарвленою, хоча автор і не вживає ні метафоричних форм, ні повторень. Прикметники створюють атмосферу суму та роздумів. Окрім того, в тексті використано архаїчну форму займенника *your – thy*. Така форма не є випадковою, адже поезія «Дика жимолость» написана Філіпом Френо у 1784 р., коли цей займенник був загальноновживаним. Згідно із статтю в Oxford Dictionary, лексика поезії Ф.Френо є типовою для тогочасної англійської мови, якою розмовляли переселенці у США. Мова твору – проста, зрозуміла різним соціальним прошаркам населення. Настрій та емоційність твору відповідають основним ознакам американського романтизму [3, с. 1555].

Особливе визнання Ф.Френо завоював за свою поезію «Індіанське кладовище». Саме завдяки цьому твору на зламі XVIII століття поняття національної специфічності асоціювалося у поетів та прозаїків з іменем Філіпа Френо. Поет звертається до описів могутньої природи континенту і колоритних фактів американської дійсності, а особливо – до описів життя індіанських племен. Поезія «Індіанське кладовище» описує індіанську культуру, індіанський ритуал поховання, а також – ставлення індіанців до потойбічного життя та їх переконання щодо того, яким воно має бути. Справжній індіанець не повинен шкодувати за тим, що прожив життя, і за тим, що встиг зробити за цей час:

«His bow, for action ready bent,
And arrows, with a head of stone,
Can only mean that life is spent,
And not the finer essence gone».

Даний поетичний твір, як і «Дика жимолость», складається із десяти строф, написана в розмірі чотири-стопного ямба перехресним римуванням (*схема: а б а б*). Аналізуючи синтаксичні особливості, варто визначити мікротеми кожної зі строф поезії. Наприклад, у першій строфі автор висловлює свою власну точку зору, що те, яку шану ми надаємо мертвим, впливає на потойбічне життя померлих:

«The posture, that we give the dead,
Points out the soul's eternal sleep».

У наступних трьох строфах поет описує перебування індіанців у потойбіччі, коли вони зустрічаються зі своїми предками, а також пояснює, що саме означають всі почесті та одяг мертвого після його смерті. Душа – жива, вона не знає відпочинку, а всі луки і стріли, які кладуть у могилу разом з тілом, знадобляться померлому в потойбіччі для захисту своїх земних володінь та родичів, які залишилися живими:

«Bespeak the nature of the soul,
Activity, that knows no rest».

Типовим для Філіпа Френо є часті звернення до читача, якого він називає «подорожнім». Так, у четвертій строфі автор звертається до читача із проханням не пройти повз індіанських поховань, а віддати їм належну шану. У наступних строфах описи природи та нічні пейзажі супроводжуються ілюзіями щодо уявлень індіанців про вищі сили. Автор стверджує, що у наступному житті індіанець обов'язково буде продовжувати свій звичний спосіб життя:

«There oft a restless Indian queen
(Pale Shebah, with her braided hair)
And many a barbarous form is seen
To chide the man that lingers there», або ж:
«The hunter still the deer pursues,
The hunter and the deer, a shade!»

Оптимістичним настроєм насичена остання строфа поезії, у якій автор впевнено стверджує, що слава і традиції корінного населення ще довго будуть пам'ятати всі люди, навіть якщо це – європейці і світогляд корінних жителів Нового Світу їм не знайомий, але вони повинні намагатися зрозуміти звичаї індіанців та до землі вклонитися їм:

«And reason's self shall bow the knee
To shadows and delusions here».

Поезія вирізняється синтаксичними повторами. Так, наприклад, третя і четверта строфи мають однакову синтаксичну будову (як, зокрема, шоста та сьома строфи):

«His imag'd birds, and painted bowl, «His bow, for action ready bent,
And ven'son, for a journey dress'd, And arrows, with a head of stone,
Bespeak the nature of the soul, Can only mean that life is spent,
Activity, that knows no rest». And not the finer essence gone».

Отже, в перших двох рядках строфи автором подається опис зовнішності індіанця, а в наступних двох – наголошується на її значенні та зв'язку з культурою корінного населення. Загалом у поезії переважає безсполучниковий зв'язок речень, хоча сполучники інколи зустрічаються, а найбільш вживаним є сполучник *and*.

У поезії Ф.Френа речення за метою висловлювання є розповідними; наприклад, у п'ятій строфі автор вживає спонукальне речення з метою акцентування на звертанні до своїх читачів:

«Observe the swelling turf, and say
They do not lie, but here they sit».

За своєю структурою у вірші більшість речень є складними і в них переважає зв'язок підрядності, наприклад:

«Here still lofty rock remains,
On which the curious eye may trace».

Типовим лише для поезії «Індіанське кладовище» є використання автором ремарок, окремих підрядних речень, які тлумачать змістово-фактуальну інформацію (цей зміст тлумачення записується в дужках). Зазвичай цей прийом використовується в поезії для виділення підзаголовків, розшифрування назв, пояснення іншомовних чи маловідомих слів. Такі ремарки можна побачити у шостій та восьмій строфі поезії: «(Now wasted, half, by wearing rains)» – примітка щодо змін, які сталися під впливом часу із природою. «(Pale Shebah, with her braided hair)» – тлумачення імені індіанської цариці, пояснення релігійно-міфологічної реальності.

Як і в поезії «Дика жимолость», Ф.Френо часто у побудові речень використовує інверсію, змінюючи об'єктивний порядок слів:

«By midnight moons, o'er moistening dews,
In habit for the chase array'd,
The hunter still the deer pursues».
«And long shall timorous fancy see
The painted chief, and pointed spear».

В даному випадку інверсія використовується для досягнення рими, а також надає поезії величності та урочистості звучання гімнів.

Великого значення поет надає прикметникам, хоча за кількістю вони зовсім не переважають над іншими частинами мови: *old, eternal, joyous, imaged, painted, swelling, lofty, curious, wearing, aged, far, restless, pale, braided, barbarous, midnight, timorous, pointed*. Найбільш вживана частина мови у вірші – іменник. Це зумовлено тим, що в даному вірші подієвість не настільки суттєва, як, наприклад, у баладах чи класичних трагедіях, а основна увага приділяється саме описам.

Ми вважаємо, що лексика твору найбільшою мірою задає його експресивне значення. Слова, які використовує автор, описують побут і повсякденне життя індіанців, їх світосприйняття тощо; саме лексика надає твору національного колориту. Декілька разів у поезії повторюється прислівник *still*:

«I **still** my old opinion keep»;
«Here **still** lofty rock remains»;
«Here **still** an aged elm aspires»;
«The hunter **still** the deer pursues».

Такими лексичними повторами Ф.Френо наголошує на незмінності та міцності традицій племен індіанців, сталості природи індіанців, стійкості їхніх уявлень щодо навколишнього світу.

Водночас можна простежити за схожістю поезії деяких європейських митців з поезією Ф.Френо, зокрема, за схожістю стилю Філіпа Френо та Роберта Бернса:

«The hunter still the deer pursues,
The hunter and the deer, a shade!»
«My heart's in the Highlands a-chasing the deer –
A-chasing the wild deer, and following the goe».

Хоча тематично ці поезії мало пов'язані між собою, проте між ними існує стилістичний зв'язок. Використання Робертом Бернсом та Філіпом Френо подібних стилістичних засобів та спорідненої лексики дає можливість здійснювати компаративний аналіз поезій а, особливо, – стверджувати, що поезія Америки XIX століття стилістично наближена до поезії Європи, вирізняє їх лише використання специфічної лексики (мовні реалії) та тематика.

Як і в інших поетичних творах, Філіп Френо оперує архаїчними на сьогоднішній день формами займенників, проте згідно із статтями Oxford Dictionary, такі займенники у XIX столітті були загальноживаними [3, с. 1555].

Таким чином, у вірші «Індіанське кладовище» оспівано стиль життя індіанців, величність цього етносу, його моральні та етичні цінності, міфологію та вірування народу.

Досліджуючи лінгвістичні особливості поезії американського романтизму на прикладі «Дикої жимолості» та «Індіанського кладовища» Філіпа Френо, ми разом з А.О.Яцюрик (дослідження було зроблено спільно під нашим керівництвом) сформулювали психологічні механізми розуміння особистістю поетичних текстів даного поета, а саме:

1. **Механізм силабічної симетрії**, який актуалізує здатність людини сприйняти послогову єдність поетичних строф (силабічні метри, вертикальну римовку, ізосилабізм та ін.) як естетичну цінність.

2. **Механізм звукового асоціювання**. Цей механізм базується на аналізі звукових асоціацій, їх типів тощо, розумінні рими та, на основі цього, – усвідомленні смислу поетичного твору.

Даний механізм безпосередньо пов'язаний із розумінням екзотичних рим, естетична цінність яких пов'язана з: 1) непередбачуваністю складових їх звукових послідовностей; 2) рідкістю або низькочастотністю хоча б одного зі слів, що римуються; 3) формальною або смисловою різноманітністю, або навіть несумісністю рифмантів.

3. **Механізм ритмічної амбівалентності**. Даний механізм створює варіативність акцентної інтерпретації, адже ритмічна амбівалентність мовлення закладена в таких особливостях лексики: 1) у можливості появи побічних наголосів: а) лексичного наголосу; б) побічних наголосів. Ритмічна інтерпретація віршової мови відбувається з урахуванням цих же особливостей. Останні слід враховувати у процесі аналізу вірша, адже в більшості випадків поетичний текст створює можливості як для ритмічних різночитань, так і смислових тощо, тоді як ритмічна амбівалентність акцентує увагу читача на повному, авторському смислі, що унеможливує різноманітність інтерпретацій.

4. **Механізм семантичного вираження** має на увазі отримання номінативною одиницею або семантичною структурою певних конотацій під впливом типових умов її вживання в поетичному мовленні та формальних зв'язків між лексичними одиницями тощо.

Механізм фоносемантичного асоціювання. Даний механізм базується на теорії звукосимволізму, адже у вірші фонема, які складають слово, наділяють семантикою саме слово.

Творчість Філіпа Френо в цілому – це перша спроба поетичного опанування американською національною тематикою, не пориваючи з найкращими європейськими традиціями В.Шекспіра. Він заклав основи оригінальної американської поезії, пронизав її громадянськими мотивами (поезії «Ода американцям», «Серу Тобі», «Красоти Санта-Крус», «Про брехливі системи правління» та ін.). Ліризму сповнені такі поезії Філіпа Френо,

як «Дика жимолость», «Індіанське кладовище», «Передсмертна пісня чірокі», «Помираючий індіанець», «Покинута ферма».

Поезія Філіпа Френо потребує більш детального аналізу та смислової інтерпретації, тому інші твори поета будуть проаналізовані в наступних наших публікаціях.

Література:

1. Marsh Ph. M. The works of Philip Freneau, a critical study / Philip M. Marsh. – Metuchen N.J. : Scarecrow Press, 1968. – 197 p.
2. Галич О. Теорія літератури : [підручник] / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв / [за наук. ред. Олександра Галича; 4-те вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2008. – 488 с.
3. New Oxford American Dictionary / [ed. by Angus Stevenson and Christine A. Lindberg; the third edition]. – Oxford University Press, 2010. – 2096 p.
4. Тресиддер Д. Словарь символов (с иллюстрациями) / Д. Тресиддер. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 430 с.